

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

HET ZIT ER WEER OP

Dat „het” is de viering van het 15-jarig bestaan van het Verbond. Een huiselijk feest voor de leden en belangstellenden, in een aantal plaatsen in ons land, maar waaraan dan toch maar zo'n kleine 4000 verjaardagsgasten hebben deelgenomen. Naar buiten enige belangstelling in de pers, gevolg van een druk bezochte persconferentie, en een drietal radio-uitzendingen. En tenslotte voor in- en uitwendig gebruik een dik nummer van Mens en Wereld, dat op grote schaal is verspreid.

Er was geen enkele reden om het er „dik” op te leggen, daarvoor zijn 15 jaar in het bestaan van een organisatie niet geschikt. Wat er in die eerste jaren bereikt is, is natuurlijk heel belangrijk en het mag ook gezien worden. Maar men is zich in de kringen van het Humanistisch Verbond wel degelijk er van bewust, dat het nog maar een deel van de taak is die men zich heeft gesteld, en dat er nog heel wat werk verzet zal moeten worden voor er van enige voldaanheid sprake kan zijn. Het is bovendien te hopen, dat een dergelijke toestand van met-zichzelf-ingenomen-zijn nooit zal ontstaan want dat leidt tot gezapigheid en dat is met het humanisme onverenigbaar.

Voorlopig is daar nog niet veel kans op. In het nummer van Mens en Wereld en ook in de toespraken, die op de bijeenkomsten zijn gehouden zijn een aantal zaken genoemd, die dringend aangepakt moeten worden. Er zijn meer mensen nodig, die een stuk werk op hun schouders willen nemen, die mensen

moeten geschoold worden en daarvoor is geld nodig. Meer leden is daarvoor de aangewezen oplossing en dat vraagt toenemende informatie en publiciteit. Het aantal gemeenschappen, dat thans 80 bedraagt, moet zeker twee maal zo groot worden, om de invloed van de humanisten ook in allerlei plaatselijke activiteiten te kunnen versterken.

Maar al deze plannen kunnen alleen maar worden uitgevoerd, als meer buitenkerkelijken, die het er wel mee eens zijn, dan ook de stap doen die van ze verwacht mag worden en lid worden. Hoe verheugend het feit ook is, dat het georganiseerde humanisme een grote bekendheid heeft gekregen en als een niet meer uit de samenleving weg te denken factor wordt beschouwd, het werk kan pas gebeuren als die wat vage sympathie wordt omgezet in een stevige steun.

Er zijn natuurlijk allerlei redenen op te noemen waarom men die stap niet of nog niet meent te kunnen doen. Er zijn velen die zich humanist noemen, maar zich niet bij een organisatie wensen aan te sluiten, waarbij ze dan vergeten, dat zonder die organisatie het onmogelijk is de krachten te ontplooiën die nodig zijn om het werk te doen.

De viering van het 15-jarig bestaan was slechts een onderbreking, maar ook bedoeld als een aanmaning aan de buitenkerkelijken, duidelijk te bedenken dat het hier om zaken gaat, waar ze persoonlijk mee te maken hebben.

lezingen voor de radio

- zo. 26 mrt. VARA 9.45 uur: Dr. O. Noordebos: „Begrip en Ruimte”.
- zo. 2 april VARA 10.15—10.30 uur: Prof. Dr. Brandt Corstius: „Meer levend dan dood”.
- di. 4 april AVRO 16.00 uur: Prof. Dr. D. Loenen: „De Griekse oudheid en hum. opvoedings idealen”.
- zo. 9 april VARA 9.45 uur: C. H. Schonk: „Humanisme: een levensovertuiging”.
- zo. 16 april VARA 9.45 uur: J. Bijleveld: „Denken en doen”.
- zo. 23 april VARA 9.45 uur: Mevr. Mr. H. Singer-Dekker: „Waarom is zij toch niet getrouwd?”

BRIEVEN VAN LUISTERAARS

Eén keer per maand, gedurende een reeks van zes maanden heb ik, in deze rubriek, voor u een praatje mogen houden en nu deze cyclus vandaag wordt besloten, leek het mij interessant u iets te vertellen over de reacties, die ik ontvangen heb op het gesprokene. Ik doe dit niet uit ijdelheid, om te laten horen hoeveel brieven ik wel ontvangen heb, want zoveel zijn het er niet, en ik mag bepaald mijzelf niet vergelijken met Brigitte Bardot of Clark Gable, ook niet met echte, geijkte radiosprekers, maar ik doe het om nog eens in contact te komen met hen, die de moeite hebben genomen mij te schrijven. Wel heb ik zoveel mogelijk getracht de brieven zelf te beantwoorden, maar er zijn dikwijls dingen ter sprake gekomen, die waard zijn ook buiten de twee correspondenten bekend te worden. Ik heb de brieven in rubrieken ingedeeld en over elke rubriek wilde ik iets zeggen. Over één rubriek kan ik erg kort zijn, dat is de anonyme soort.

Ik ontvang altijd brieven, vol bijbelteksten, vol dubbele, driedubbele, viervoudige onderstrepingen, die mij waarschuwen voor de hel, voor de wrake des Heren, die mij trachten duidelijk te maken dat ik een zoon der duisternis ben, dat ik de mens op Gods troon plaats, alle voorzien van talrijke uitroeptekens, maar niet voorzien van een ondertekening. Dit feit berooft de schrijvers van een antwoord en mij schenken deze brieven de vrijheid om ze direct te vernietigen.

Als zulke brieven de schrijvers een zekere bevrediging schenken hebben ze hun functie vervuld maar ik vraag mij altijd af waarom deze mensen naar deze, in hun ogen, verfoeilijke rubriek, luisteren. Niemand dwingt ze toch? Maar genoeg over deze soort.

De volgende rubriek bestaat uit soortgelijke brieven, maar dan wel ondertekend. Ik probeer deze te beantwoorden, maar dat is niet eenvoudig. Wat moet ik nu schrijven op deze zware dreigementen, op brieven die druipen van haat en afschuw, op brieven die geen spoor vertonen van iets dat zweemt naar mensenliefde, naar medelijden met dit Satanskind? Het liefst wijs ik op een historische anekdote.

Toen Johannes Hus op de brandstapel stond, zag hij een oud vrouwtje een takkebos aan dragen en hij knikte haar vriendelijk toe, omdat hij haar begreep. Haar ijver voor haar ideaal bewonderde hij, hij had die ijver ook, voor zijn ideaal. Het is een diepzinnig en edel verhaal en ik wilde wel, dat ik de grootheid kon opbrengen om deze briefschrijvers zo te beantwoorden. Dit kan ik niet, omdat zij in een taal en vanuit een geestesgesteldheid schrijven, die voor mij volstrekt onbegrijpelijk is. Tot deze soort briefschrijvers is het volgende, misschien, een antwoord.

Ik heb het toch goed, wanneer ik zeg, dat voor zowel Katholieken als Protestanten, van diverse pluimage, het geloof een Donum Dei, een Gave Gods is. Als iemand nu dit geschenk blijkbaar, niet ontvangen heeft, mag men hem dat dan kwalijk nemen, mag men

hem met hel en verdoemenis dreigen omdat hij de gave niet heeft gekregen? Dit lijkt mij een reële vraag, reël omdat die aanhaakt op een algemeen christelijk principe. De oplossing is niet aan mij. En wat ik u met nadruk verzoek, bespaar mij correspondentie over dit punt.

Een derde categorie bestaat uit de brieven van hen, die mij, eenvoudig of geleerd, lyrisch of nuchter vertellen hoeveel het geloof voor hen betekent, hoeveel steun zij door het geloof ontvangen in hun, meestal zwaar, leven en zij hopen, dat ik ook eens zal kunnen geloven.

Het zijn hartverheffende brieven, niet zelden ontroerend in hun oprechtheid en door het feit, dat zij uiting geven aan de bekommernis met een medemens die datgene, wat hun leven inhoud en zin geeft mist.

Ik ben altijd dankbaar voor deze getuigenissen en ik ben altijd geneigd om te menen, dat zij meer van het evangelie hebben begrepen, tenminste zoals ik dat lees en begrijp, dan de ketterjagers.

Ik hoop dan ook, dat zij beseffen, dat humanisten, die trachten zo oprecht en waar mogelijk te leven het recht hebben om hun levensovertuiging te verdiepen en te verbreiden, omdat deze oprechtheid een onontkoombare eis is voor gelovigen en niet-gelovigen.

Eeuwenlang heeft men onder geestelijk leven verstaan godsdienstig leven. Dat er een volwaardige niet-godsdienstige levensovertuiging mogelijk is kunnen zij begrijpen en als zij dat niet kunnen, zien zij hun eigen leven en eigen ervaring als de enig mogelijke.

Ik wilde geen pleidooi houden voor de relativisering der waarheid, evenmin voor de pluriformiteit van de waarheid omtrent de levensovertuiging maar wel voor het recht op de dwaling. Ieder meent, dat zijn overtuiging de juiste is, d.w.z. dat zijn opvattingen een beter beeld geven van de werkelijkheid dan die van anders-denkenenden, anders zou het zijn levensovertuiging niet zijn. Maar wie maakt uit wie de waarheid heeft? Wij kennen deze ten dele.

Een vierde categorie briefschrijvers leven nog geheel in de 19e eeuw. Zij denken bijzonder spits te zijn door mij kleine vraagjes voor te leggen en als ik daarop geen afdoende en direct antwoord weet — en zij zijn ervan overtuigd, dat ik geen antwoord zal kunnen bedenken — dan moet ik zelf de conclusie maar trekken, dat mijn humanistische levensovertuiging maar een los bouw-seltje is. Dit zijn de „waar blijf je dan” schrijvers. Hoe verklaart u dan het kwade in de mens, hoe verklaart u dan de schepping, hoe verklaart u dan de eeuwenlange aanhang der kerken, hoe verklaart u dan de oorlog enz. enz.

Deze briefschrijvers maken mij kriegel en ik moet eerlijk bekennen, dat zij herhaaldelijk geen antwoord van mij krijgen of een afmakertje. Neen, verklaren kan ik niets maar zij verklaren ook niets.

Het geloof is geen arsenaal van pasklare antwoorden op alle mogelijke, ook weten-

schappelijke vragen en ook het humanisme geeft geen pasklare oplossingen van dergelijke problemen. Daar waar het christelijk geloof dit wel heeft getracht en daar waar het zich heeft vastgelegd op antwoorden op wetenschappelijke vragen, daar raakt het nu hopeloos in de knoop, omdat het dogmatisch christelijk wereldbeeld niet te rijmen is met de resultaten van wetenschappelijk onderzoek en eeuwen achter is. De beste illustratie hiervan is alles wat beweerd, bestreden, verdedigd en aangevallen is over de evolutie. Even dwaas als het willen vastzetten van een humanist op zulk soort vragen is het, om van niet-godsdienstige zijde gelovigen te willen vastpraten. Met wie trouwden de zonen van Adam en Eva, de enige kinderen van de eerste mensen? U kent dit soort vragen.

Dit soort vastpraterij is nutteloos. Niets wordt verklaard.

Een onderscheid tussen gelovigen en humanisten is, dat gelovigen meer grote mysteriën — onbegrijpelijk voor mensen — invoeren dan humanisten en dat deze laatsten niet ongelukkig zijn wanneer zij op tal van vragen antwoorden — dat zij het antwoord niet weten. Neen, voor de vragen van deze slimmerikken heb ik bitter weinig bewondering. Een vijfde categorie briefschrijvers deelt mij mede, dat zij een bepaald praatje goed hebben gevonden, dat zij het met de spreker eens zijn en deze vriendelijke reacties worden natuurlijk op prijs gesteld. Ja, ook uit ijdelheid maar ook omdat een spreker dan merkt dat er geluisterd is en dat het gesprokene weerklank heeft gevonden.

Een spreker, die voor zulke, gewone menselijke reacties geheel ongevoelig is, lijkt mij een Übermensch, die zijn weg over de eenzame hoogten zoekt of een *vreselijke* ijdel-tuit, die meent, dat zijn woord boven alle lof verheven is. Maar wel zijn deze briefjes gevaarlijk, want zij wekken de indruk, dat de spreker wel tevreden mag zijn en dat gevoel is fnuikend voor alles en iedereen. Ik vind het niet eenvoudig om hierover verder nog iets zinnigs te zeggen. Als u wilt weten wat ik bedoel lees u dan eens het *Eerste sprookje* van Multatuli b.v. in nummer 18 van de Ooievaarserie, over de moeder, wier kind in het water viel en de impresario publiek. Dit is in mijn ogen, een der diepzinnigste dingen, die u ooit over de kunstenaar en het publiek gezegd is, waar ik dan, gemakshalve alle mensen tot de kunstenaar reken, die spreken, schrijven, schilderen, componeren voor een publiek, al wil ik mij niet tot de kunstenaars rekenen. Nu kom ik tot de zesde soort briefschrijvers. Zij delen mede, met stuntelige hanepoten of in handschriften, die het schrijven gewend zijn, dat zij aan het praatje iets gehad hebben, dat zij daarin aantreffen, wat zij zelf, vaag en half bewust in zich omdroegen en wat hun nu helderder voor de geest staat. Dan heeft het praatje meegeholpen om iemand bewust te maken van eigen levensinzicht en dat is nu werkelijk meer, dan een spreker mag verwachten. Het proces van bewustwording is dikwijls bijzonder moeilijk,

vooral in een maatschappij die zo gehaast is, zo chaotisch, zo vol beslommingen en emoties dat de rust om tot klaarheid te komen, tot bezinning te geraken ver te zoeken is, kan bijna niemand de hulp van boeken en mensen daarbij ontberen.

„Wordt wie gij zijt” is een grootse spreuk, die nooit in practijk kan worden gebracht zonder confrontatie met de gedachten van anderen. Als ik door deze soort brieven merk, dat de schok der herkenning heeft plaatsgehad, al was het maar bij één mens, dan weegt dat op tegen alle ergernissen en vermoedenissen, die onvermijdelijk zijn voor ieder, die het waagt, zijn gedachten de ether in te zenden.

En dan, tot slot, de laatste categorie. Af en toe krijg ik een brief van iemand, die eenzaam is, door welke oorzaak ook. Eenzaam door ouderdom, eenzaam door een levensovertuiging die, in de streek waar hij of zij woont, onbegrepen of bespot wordt, eenzaam door een terughoudende natuur, eenzaam doordat alle familieleden en vrienden in de gaskamers zijn omgekomen.

Dit isolement en deze eenzaamheid heb ik, een enkele maal, voor een moment kunnen doorbreken, gewoon door een menselijk woord van mens tot mens en de brieven die dat melden zijn mij natuurlijk, dierbaar. Ze zijn voor mij een bewijs hoezeer het praktische humanisme, de hulp aan mensen in nood en eenzaamheid een eerste taak is voor de jonge beweging van het georganiseerde humanisme in Nederland.

Wat een onmenselijkheid schuilt er achter allen, die, bang, zich te weer stellen tegen deze taak van het Humanistisch Verbond. Mag ik dat, op de valreep, nog eens heel scherp zeggen? Wanneer het christelijk geloof, door bepaalde kerken gehoed en beschermd, meent dat de bescherming van het geloof gelegen is in de bestraffing van niet-godsdienstige mensen, door hen de mogelijkheid om bijgestaan te worden op de wijze, die zij wensen, te onthouden, is het dan verwonderlijk dat hoe langer hoe meer christenen en niet-christenen een afschuw krijgen van deze verstarde harteloosheid, die het geloof aan het evangelie gebruikt als een wapen tegen medemensen? Ik heb er geen woorden voor om mijn verwondering over zulk een handelwijze te uiten.

Het humanisme zou een gevaar zijn voor mens en samenleving? Wijst u eens aan in welk opzicht een gevaar. Het is wel een gevaar en wel voor huichelachtigheid zoals traditie en al of niet gecamoufleerde machtsbegeerte. Het is een gevaar voor elke vorm van onmenselijkheid.

Na deze cri-de-coeur neem ik afscheid van u, althans na deze serie praatjes. Als ik de reacties samenvat, dan zeg ik oprecht, ik ben trots op mijn vrienden en ook trots op mijn vijanden.

Dat ik het niet ieder naar de zin heb kunnen maken, wist ik voordat ik begon. Dat ik enkelen iets heb kunnen geven maakt mij dankbaar en beschaamd. Het ga u goed.

H. BONGER.

GANDHI

W e leven snel en we vergeten snel. Het is nog niet zo lang geleden, dat de persoon van Gandhi in het midden van de belangstelling stond. Hij genoot grote verering, men zag in hem niet slechts de fanatieke strijder voor de onafhankelijkheid van India, maar ook de man, die een boodschap had voor de wereld, een redder der mensheid. Nu spreekt men weinig meer over hem, althans buiten India, men schijnt hem vergeten te zijn. Dat is te betreuren en het heeft daarom zin in deze portretgalerij nog eens de aandacht op hem te vestigen. Er is veel paradoxaals in de figuur van Gandhi. Wanneer men een afbeelding van hem ziet, broedmager, gekleed in het eenvoudige khaddar, met ontbloot bovenlijf en barbevoets, dan stelt men zich hem voor als een strenge asceet, die vreemd staat tegenover de mensen en de wereld. Hij wekte in het westen soms de lachlust op, Churchill noemde hem eens: „die halfnaakte fakir”. Maar deze asceet had een ontzagwekkende macht over de mensen. Een grote bekoring ging van hem uit, hij sleepte zijn aanhangers mee, ontwapende zijn tegenstanders. Men was overtuigd van de oprechtheid van zijn bedoelingen. In het begin van zijn actie in India werd hij gearresteerd en voor de rechter gebracht. Deze veroordeelde hem tot 6 jaar gevangenisstraf, maar zei: „Zelfs zij, die in politiek opzicht met u van mening verschillen, zien tot u op als een man met hoge idealen, die een edel, zelfs heilig leven leidt”. Waarop berustte zijn macht over de mensen? Daar is in de eerste plaats zijn zeldzame toewijding. Hij stelde zijn leven in dienst van het Indische volk. Hij heeft ook, zoals Nehru het formuleerde, moed en manlijkheid aan zijn volk geleerd, kracht om zich vol vreugde te offeren voor de goede zaak. In Gandhi vond het volk de zelfverloochening verpersoonlijkt. Hoe leefde hij mee met de massa! Zijn ganse hart hing aan de landelijke bevolking, die in honger en gebrek dreigde om te komen. Gandhi erkende en verdedigde de waarde van het Indische dorp en dorpsleven. En daarmee vond hij de weg tot het hart van India. Hij gaf de politieke strijd een geestelijke grondslag. Centraal waren bij hem de begrippen *satyagraha*, het vasthouden aan de waarheid, en *ahimsa*, het niet-deren, de geweldloosheid. Oude Indische begrippen, door hem tot nieuw leven gebracht. Men moet afzien van iedere vorm van geweld, men verdedigt de waarheid niet door zijn tegenstander te doen lijden, maar door zelf het leed op zich te nemen. In 1930 begon hij zijn actie tegen de zoutbelasting. Hij schreef een brief aan de onderkoning Lord Irwin, waarin hij aankondigde, dat hij, in strijd met

de wet, zout zou winnen aan de kust; hij gaf plaats en uur aan, want hij wilde niet clandestien handelen. De regering moest maar ingrijpen, als zij meende daartoe het recht te hebben, hij en zijn volgelingen zouden zich niet verzetten. En hij schrijft dan: „Ik begeer niets minder dan het Engelse volk te bekeren door geweldloosheid en het daardoor het kwaad te doen inzien, dat het India heeft aangedaan”. Gandhi wilde liever niet spreken van lijdelijk verzet, geweldloosheid is bij uitstek actief, het is het wapen van de sterken, het is het toppunt van dapperheid. Wanneer in de strijd herhaaldelijk de geweldloosheid verzaakt werd, dan voelde hij zich persoonlijk verantwoordelijk en ging vasten om boete te doen en zijn volgelingen tot inkeer te brengen. In de eerste maanden van de onafhankelijkheid van India en Pakistan vonden gruwelijke moordtonelen plaats tussen hindoes en moslims. Gandhi, 77 jaar oud, trok barbevoets van dorp tot dorp om verdraagzaamheid te prediken. Hij wilde Bengalen niet verlaten, vóór hindoes en moslims weer in vrede met elkaar leefden. In Calcutta leverden de mannen na drie dagen de wapens bij hem in, tot stenguns toe. De gouverneur-generaal Mountbatten verklaarde: „Wat 50000 goed uitgeruste soldaten niet zouden hebben kunnen volbrengen, dat heeft de Mahatma (Gandhi) gedaan; hij heeft vrede gebracht. Hij is een éénmans-bezettingsleger.”

Gandhi was hindoe, hij wees welbewust het christendom af. Hij erkende, dat hij veel te danken had aan de Bergrede, maar hij leefde uit oude Indische wijsheid. Wel wilde hij het hindoeïsme zuiveren; zo verwierp hij de „on-aanraakbaarheid” van de paria's, die hij een „monsterlijke misdaad” noemde. Gandhi erkende Jezus als één der grootste profeten, maar niet als enige Middelaar tussen God en mensen. Wat hem in het christendom tegenstond, was de pretentie de enig ware godsdienst te zijn. Voor hem waren de godsdiensten verschillende wegen tot de waarheid. Hij schreef eens: „Het zou het toppunt van onverdraagzaamheid zijn — en onverdraagzaamheid is een vorm van geweld — te geloven dat je eigen godsdienst superieur is aan andere, en dat je gerechtigd zou zijn te begeren, dat anderen naar je geloof overgaan”. Gandhi geloofde niet in verlossing door Christus, verlossing moet de mens zich verwerven door eigen gedisciplineerd streven, door loutering van zichzelf. Hij geloofde in de zedelijke kracht van de mens: „er is iets in de mens, dat boven de brute natuur in hem uitgaat.”

Gandhi was geen humanist in onze zin, maar door zijn woorden en daden heeft hij ons nog veel te zeggen. J. H. P. COLPA.

Luistert U ook elke 1e dinsdag van de maand naar onze uitzending via de A.V.R.O.-microfoon?
Zie voor de juiste tijd ons overzicht van de komende lezingen.